

İKİ MUSTAFA

KURTULUŞ (1881-1923)

Yazar

Murat KÖYLÜ

© Copyright 2021

Bu kitabın, basım, yayın ve satış hakları Akademisyen Kitabevi A.Ş.'ne aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kağıt ve/veya başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz, dağıtılamaz. Tablo, şekil ve grafikler izin alınmadan, ticari amaçlı kullanılamaz. Bu kitap T.C. Kültür Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır.

ISBN

978-625-7496-95-7

Kitap Adı

İki Mustafa Kurtuluş (1881-1923)

Yazar

Murat KÖYLÜ

ORCID iD: 0000-0001-7759-7675

Yayın Koordinatörü

Yasin DİLMEN

Sayfa ve Kapak Tasarımı

Akademisyen Dizgi Ünitesi

Yayıncı Sertifika No

47518

Baskı ve Cilt

Vadi Matbaacılık

Bisac Code

HIS000000

DOI

10.37609/akya.732

GENEL DAĞITIM

Akademisyen Kitabevi A.Ş.

Halk Sokak 5 / A

Yenişehir / Ankara

Tel: 0312 431 16 33

siparis@akademisyen.com

www.akademisyen.com

ÖNSÖZ

Lord Kinross “Atatürk, Bir Milletın Yeniden Doğuşu” adlı eserinin önsözünde: Mustafa Kemal’i;

“... Yirminci yüzyılın ilk yarısını **olağanüstü kişiliğiyle** etkilemiş **büyük bir asker ve devlet adamıydı**. Onu çağının diktatörlerinden ayıran iki önemli nokta vardı: Dış politikası, sınırları genişletmek yerine daraltmak esasına; iç politikası ise kendi ölümünden sonra da ayakta kalabilecek bir siyasal sistem kurmak düşüncesine dayanıyordu. Bu gerçekçi ruhlardır ki, memleketini yeniden canlandırmayı ve yıkık, dağınık Osmanlı İmparatorluğu’ndan yeni, katıksız bir **Türkiye Cumhuriyeti** yaratmayı başarabildi”¹, olarak tanımlamıştır.

Bir başka ifadeyle Atatürk, sadece yirminci yüzyılın değil, gelecek yüzyıllara uzanan tüm dünyanın kabul ettiği tartışmasız büyük bir liderdir.

Ancak günümüz siyasi hayatını şekillendiren bazı yazar ve tarihçiler Türkiye Cumhuriyeti’nin tarihini yeniden sorgulamaya açmış, geçmişin intikamını alırcasına alternatif bir tarih yaratma peşinde koşmaya başlamışlardır.

Atatürk’ü eleştirme konusunda toplumun tepkisinden çekinen bu zihniyetin diğer bir kolu ise hedefine O’nun en yakın arkadaşı Mustafa İsmet İnönü’yü koyarak intikam duygularını tatmin etmeye çalışmaktadırlar.

Gerçek hedefleri ise İKİ MUSTAFA’DIR.

Tarikat / cemaatlerin amacı; devlet, millet, halk, özgürlük, adalet vs. hiçbir zaman olmadı.

Onlar, efendileri kim olursa olsun kendilerine kayıtsız şartsız itaat eden bir topluluğun dini duygularını sömürerek, çalışmadan zenginliklerine zenginlik katabacak bir düzen içinde yaşamının/ büyümenin hesaplarını yapmaktadırlar.

Osmanlı yüzlerce yıl geniş coğrafyasında asayişin bozulmaması ve devamını sağlamak için cemaat ve tarikatlara el altından servetler, topraklar, vakfiyeler ve oldukça geniş tavizler vermişti. Avrupa’da başlayan özgürleşme ve aydınlanma hareketleri Osmanlı’da cemaat ve tarikat duvarlarını aşamamış ve halka ulaşamamıştı.

¹ Lord Kinross, Atatürk Bir Milletın Yeniden Doğuşu, Altın Kitaplar, 1994, s.1.

Osmanlı gücünü kaybetmeye başladığında cemaat ve tarikatların ipleri emperyalistlerin eline geçmesiyle varlıklarını sürdürmeye devam etmişlerdir. Zihniyetleri devam ederken, değişen sadece efendileri olmuştur.

Bu oluşumların en büyük düşmanı; özgür düşünce, insan hakları ve eğitimidir. Kısaca milletin iradesidir. Onlar için millet, amaçlarına ulaşmak için kullanacakları bir araçtır, akli olmayan bir guruhur.

Dedesı gibi bir tarikat müridi olan son Padişah Sultan Vahdettin'in Rauf Bey'e söylediğı gibi; **"Beyefendi, bizim millet koyun sürüsü gibidir," dedi. "Başında bir çoban ister. İşte o çoban da benim"**² düşünce yapılarını göstermektedir.

Oysa ne halk sürüdür, ne de onu yönetenler çoban...

1789'dan sonra efendilerine, feodal sisteme başkaldıran, sürü olmaktan vazgeçen Avrupalılar zincirlerini kırmış zamanla devrin en güçlü sanayi devleri olmuşlardı. Bir zamanların muhteşem imparatorluğu Osmanlı ise sömürge...

Halka sırtını dönen, onu sadece vergi, asker ve kendisine hizmet eden, sorgulamayan insan toplulukları olarak görenler kaybetmiş, ona hak ettiğı değeri verenler kazanmıştır.

Osmanlı Devleti'ni kuran Osman Bey de bir halk çocuğuydu, Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran Mustafa Kemal'de, Mustafa İsmet'te şu halk dediğimiz denizden gelmektedir.³

Milletin bağrından çıkmış İKİ MUSTAFA, askerlik yaşamlarının başlamasıyla "vatanın bütünlüğü ve milletin bağımsızlığı" için çıktıkları yolda sadece emperyalist güçlerle değil, onların yancıları, uşakları, hizmetkarları olan cemaat ve tarikatlar ile de yaşamları boyunca amansız bir mücadele vermişlerdir.

Okuyacağınız bu kitap, Türk Milletinin banisi iki kahraman Harbiyeli, kurmay subay, general ve büyük devlet adamının askeri okullara girdikten sonra *"vatan ve millet mücadelesi adına"* yaşadıkları tüm zorlukların yolculuğudur.

Okuyacağınız bu kitap: Bekırağa Bölüğü zindanlarından Suriye çöllerine sürgüne; Yemen şakileriyle sadece silahla değil akıl ve zekâ ile amansız mücadeleye, Trablusgarp'a savaşımaya giden kalacak yer bulamayınca sahilde uyumak zorunda kalmaya; Çanakkale'de *"bir hilal uğruna batan güneşler"* gibi şarapnele göğsünü siper ederek dünyaya *"Çanakkale geçilmez!"* i haykırmaya; canı gibi sevdiği genç eşini ve yeni doğmuş oğlunu (ki oğlunu bir daha görememeyi bile göze alarak) vatan için göreve çağrıldığında, kışın ayazında, er kıyafetiyle dörtüyzelli kilomet-

² Murat Köylü, Nutuk'u Anlamak, Hiper Yayınları, İstanbul, 2019, s. 117.

³ Ş. Süreyya Aydemir, İkinci Adam, Remzi Kitabevi, 1993, s.5.

reden fazla yürümeye; hilafet taraftarı tarikat zorbalarının vatanseverlerin kafasını kestiği, taşla ezdiği bir çember içinde var olma yok olma mücadelesi vermeye; İdam fermanlarının imzalanmasına; İnönü meydanlarında “*milletin makus(ters giden) talihini*” değiştirmeye; Ankara hesapları yapanların “*hattı müdafaa yoktur, sathı müdafaa vardır, o satıl bütün vatandır*” şiarıyla hareketle vatanın her karış toprağı Sakarya önlerinde can pahasına savunmaya; ordu zafere giderken “*güzel İzmir`i*” Belkahve sırtlarından izlemeye; Mudanya`da, Lozan`da sadece muzaffer bir komutan olmadığını aynı zamanda büyük bir devlet ve siyaset adamı olduğunu ve nihayetinde kırk yıllık ömürlerinde onca savaş, mücadele ve soruna rağmen,ilmek ilmek zekayla örülü bir istiklal ve istikbal mücadelisiyle modern Türkiye Cumhuriyeti kuruluş yolculuğunun kısa ve anlamlı öyküsünü anlatmaktadır.

Kitabın yazılmasında bana ilham kaynağı olan “*İki Mustafa*” sevdalısı tüm vatanseverlere sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

Murat KÖYLÜ

Mayıs 2021

Mersin

İÇİNDEKİLER

BAŞLANGIÇ.....	1
EĞİTİM YILLARI.....	15
GENÇ SUBAYLIK YILLARI.....	43
BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI YILLARI.....	61
MÜTAREKE DÖNEMİ.....	147
MİLLİ MÜCADELE	211
MUDANYA VE LOZAN.....	357
KİTABA SON SÖZ.....	383
KAYNAKLAR.....	395

zehirlemişlerdir. Zaman zaman uygun ortam bulduklarında, ortaya çıkarak İki Mustafa'yı değersizleştirmek ve yok etmek için saldırmaya başlamışlardır.

“İki Mustafa, Kurtuluş” kitabı, iki büyük kahramanın sadece işgalcilere değil, onların beslemesi tarikatlara, cehalete verdikleri savaşın, mücadelenin kısa bir dönemini anlatmaktadır. Her ikisi de vatan ve milletin istiklal ve istikbali için yaşamlarını hiçe sayan GERÇEK KAHRAMANLARDIR.

KAYNAKLAR

- Adanır, Fikret. *Makedonya Sorunu*, (Çev. İhsan C. Atay). İstanbul , 1996.
- Adıvar, Halide Edip. *Emine'nin Şehadeti (Kasaba İzlenimleri)*, İzmir'den Bursa'ya. İstanbul: Atlas Kitabevi, tarih yok.
- Ahmad, Faroz. *İttihat ve Terakki*. İstanbul: Kaynak Yayınları, 1986.
- Ahmad, Feroz. *İttihat ve Terakki, Çev:Nuran Yavuz*. İstanbul: Kaynak yayını, 1995.
- Akbulut, Dursun Ali. «Cöken Devlet.» *Cumhuriyet*, no. 1 (2005): 130-138.
- Aksu, Kenan. *İngiliz Gizli Belgelerinde Enver Paşa*. İstanbul: Çatı Yayınları, 2007.
- Akşin, Sina. *İstanbul hükümetleri ve Milli Mücadele*. Cilt 1. Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları, 1998.
- . *İstanbul hükümetleri ve Milli Mücadele*. Cilt 1. Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları, 1998.
- . *Jön Türkler ve İttihat ve Terakki*. Ankara : İmge Yay., 1998.
- . *Türkiye Tarihi 3. cilt Osmanlı devleti 1600-1908*. İstanbul, 2008.
- Ali Vehbi Bey, (Çev: H. Salih Can). *Siyasi Hatıratım Sultan Abdülhamit*. İstanbul: Dergah Yayınları, 1974.
- Altay, Fahrettin. *10 Yıl Savaş 1912-1922 ve Sonrası*. İstanbul: İnsel Yayınları, 1970.
- Arı, Kemal. *Türk Devrim Tarihi* . İzmir: Zeus Yayınları, 2011.
- . *Türk Devrim Tarihi I*. İzmir: Zeus Yayınları, 2011.
- Arıkan, Zeki. «Lozan Görüşmeleri ve Türkiye Büyük Millet Meclisi.» *80. Yılında 2003 Pence-resinden Lozan Sempozyumu*. Ankara: TTK Yayınları, 2005.
- Arıkan, Zeki. «Milli Mücadele'de Balıkesir.» *Atatürk Yolu, Ankara Üniversitesi Türk İnkı-lap Tarihi Enstitüsü Dergisi* 6, no. 24 (1999).
- Armağan, Mustafa. *Bilinmeyen Yönleriyle İsmet İnönü Gerçeği*. İstanbul: Ketebe Yayınları, 2019.
- . *Ben Hain Değilim*. İstanbul: Derin Tarih Yayınları, 2013.
- Armaoğlu, Fahir. *20. Yüzyıl Siyasi Tarih*. 12.Baskı. Ankara: Alkım Yay, 1980.
- Armaoğlu, Fahir. «Amerikan Belgelerinde Lozan Konferansı ve Amerika.» *Belleten* IV (Ağustos 1991): 213.

- Arsan, Nimet. *Mustafa Kemal'in Tamim Telgraf ve Beyannameleri*. Ankara, tarih yok.
- Arslan, Lale. *Milli Mücadele Kahramanı İsmet İnönü*. İstanbul: Halk Kitapevi, 2017.
- Artuç, Nevzat. *Ahmed Cemal Paşa (1872-1922) Askeri ve Siyasi Hayatı*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Isparta : Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2005.
- ATASE. *Türk İstiklal Harbi, II. Cilt, Batı Cephesi, VI. Kısım, 3. Kitap*. Ankara: Genelkurmay Basımevi, 1969.
- Atatürk, Gazi Mustafa Kemal. *Nutuk*. Ankara: Fark Yayınları, 2017.
- Atay, Falih Rıfkı. *"Kasaba Harabelerinde", İzmir'den Bursa'ya*. İstanbul: Atlas Kitabevi, tarih yok.
- . *Atatürk'ün Hatıraları (1914-1919)*. İstanbul, 1965.
- . *19 Mayıs*. Ankara, 1944.
- . *Bornova'da Son Gece", İzmir'den Bursa'ya*. 3. Basım. İstanbul: Atlas Kitabevi, tarih yok.
- . *Çankaya*. Ankara: Pozitif Yayınları, 2010.
- . *Mustafa Kemal'in Bana Anlattıkları*. İstanbul: Hisar Matbaası, 1955.
- ATESE, GEN.KUR. *Türk İstiklal Harbi Batı Cephesi 5'nci Kısım 1'nci Kitap Sakarya Meydan Muharebesinden Önceki Olaylar ve Mevzi İlerisindeki Harekât*. Cilt II. Ankara: Gen Kur. Basımevi, 1972.
- ATESE, Genkur. *Türk İstiklal Harbi*. Cilt III. Ankara: GenelKurmay Basımevi, tarih yok.
- Atsız, Nihal. *Türk Ülküsü*. İstanbul, 1958.
- Aybars, Ergün. *İstiklal Mahkemeleri*. Ankara: Ayraç Yayınları, 2002.
- Aydemir, Şevket Süreyya. *İkinci Adam, I. Cilt (1884-1938)*. İstanbul: Remzi Kitapevi, 1993.
- . *Makedonya'dan Ortaasya ya Enver Paşa, C. I*. İstanbul: Remzi Kitapevi, 1995.
- . *Makedonya'dan Orta Asya'ya Enver Paşa 1860-1908, Cilt. I*. İstanbul: Remzi Kitapevi, 2009.
- . *Tek Adam Mustafa Kemal (1919-1922)*. 17. Cilt II. İstanbul: Remzi Kitabevi, 2009.
- . *Tek Adam, Mustafa Kemal, (1881-1919) (18. Basım)*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1999.
- Balcı, Ramazan. *Sultan Abdülhamit ve Mısır*. İzmir: Yitik Hazine Yayınları, 2011.
- Balkaya, İhsan Sabri. «Mütareke dönemi asayişin üç boyutu.» *Atatürk Yolu Dergisi*, no. 2 (2008): 11-40.
- Bayar, Celal. *Ben de Yazdım –Millî Mücadele'ye Giriş*. Cilt 5. İstanbul: Sabah Kitapları, 1997.
- Baykara, Tuncer. *Milli Mücadele*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1985.
- Bayur, Y. Hikmet. *Türk İnkılabı Tarihi*. III/4 cilt. Ankara, 1991.
- Bayur, Yusuf Hikmet. *Türk İnkılabı Tarihi, C:I, K:I*. Ankara: TTK, 1991.
- . *Türkiye Devleti'nin Dış Siyaseti*. Ankara: TTK yay., 1995.
- Bâzâme, Muhammed. *Bidâyetü'l-Meşâti ev et-Temhîdu's-Siyâsiyyu li'l-İhtilâli'l-İtalî*. Bingazi: el-Matbaatu'l-Ehliyye, 1961.
- Belen, Fahri. *Türk Kurtuluş Savaşı*. Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1973.
- Bilgehan, Gülsün. 1969. <https://www.youtube.com/watch?v=8WGqjSDEYLQ> (01 30, 2020 tarihinde erişilmiştir).

- . *Mevhibe Çankaya'nın Hanımefendisi*. Ankara: Bilgi Yayınları, 2019.
- Birsel, M. Cemil. *Lozan*. Cilt I. İstanbul: Sosyal Yayınları, 1998.
- Bıyıklıoğlu, Tevfik. *Trakya'da Milli Mücadele*. Ankara, 1956.
- Borak, Sadi. *Öyküleriyle Mustafa Kemal'in Özel Mektupları*. İstanbul, 1980.
- Cebesoy, Ali Fuat. *Milli Mücadele Hatıraları*. İstanbul: Vatan Yayınları, 1953.
- Cengiz, H.Erdoğan. *Enver Paşa'nın Anıları*. İstanbul: İletişim Yay., 1991.
- Coşkun, Alev. *Asker İnönü 1984-1922*. İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi, 2018.
- Criss, Bilge. *İşgal Altında İstanbul*. 2. İstanbul: İletişim Yayınları, 1994.
- Çağlar Keyder. *Türkiye de Devlet ve Sınıflar*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2007.
- Çakaloğlu, Cengiz. «II. Abdülhamit ve İkinci Meşrutiyet Dönemlerinde Yemen Halkından Yerel Askeri Teşkilat Kurma Denemeleri.» *Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi* (Genelkurmay ATESE Başkanlığı), Ağustos 2009: 4-6.
- Çakmaklı, Şahin. «İşte Bazı tarihçilerinin unutturmak istediği seceresi.» *www.odatv.com*. 24 Aralık 2016. <https://odatv.com/iste-mustafa-armaganin-unutturmak-istedigi-seceresi-2412161200.html> (Aralık 22, 2019 tarihinde erişilmiştir).
- Çanakaris, Vasilis. *Ağlayan Anadolu 1919-1922*. Atina: Metehmio Yayınları, 2007.
- Çavuş, Remzi. *Hain Kim: Bir İsyanın Perde Arkası*. İstanbul: Yitik Hazine Yayınları, 2013.
- Çeçen, Anıl. *Türkiye Cumhuriyeti Ulus Devleti*. Ankara: Fark Yayınları, 2007.
- Çelebi, Mevlüt. *Milli Mücadele Döneminde Türk-İtalyan İlişkileri*. Ankara: Mustafa Kemal Araştırma Merkezi Yayınları, 2002.
- Çelik, Kemal. «Milli Mücadele'de İç isyanlar, Vatana İhanet Kanunu ve İstiklal Mahkemeler.» *Atatürk Yolu Dergisi*, 2007: 570-584.
- Çetinsaya, Gökhan. *İsmi Olup Da Cismi Olmayan Kuvvet, II. Abdülhamit'in Panislamizm Politikası Üzerine Bir Deneme*. 2 cilt. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 1999.
- Çınar, Vasif. «Mütareke'de İstanbul.» *Hayat Tarih Mecmuası* 1, no. 5 (Haziran - 1968).
- Çitim, Hakan Hüseyin. *Bir Sevdadır Atatürk*. İstanbul: Sokak Kitapları, 2017.
- Çolak, Mustafa. *Alman İmparatorluğu'nun Doğu Siyaseti Çerçevesinde Kafkasya Politikası(1914-1918)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yay., 2006.
- Davison, Roderic H. *Reform in the Ottoman Empire 1856-1876*. New York : Princeton University, 1973.
- Dinamo, Hasan İzzettin. *Kutsal İsyan*. Cilt 1-8. İstanbul: Tekin Yayınları, 2010.
- Dinomo, Hasan İzzettin. *Kutsal İsyan*. Cilt 1-8. İstanbul: Tekin Yayınları, 2010.
- Doğan, Ümit. *Atatürk'ü Öldürme Planları*. Ankara: Kripto Yayınları, 2016.
- Edmondson, Ramsour Ernest. *Genç Türkler ve İttihat Terakki*. İstanbul: Etkin Yayınları, 2009.
- Eraslan, Cezmi. *II. Abdülhamit ve Osmanlı Devleti'nin İslam Birliği Siyaseti, Osmanlı*. 2 cilt. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 1999.
- Erendil, Muzaffer. *Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği Yayınları*. Ankara: Devlet'in Kavram ve Kapsamı, 1990.

- Erendil, Muzaffer. «Sakarya Meydan Muharebesi.» *Silahlı Kuvvetler Dergisi* 106, no. 311 (1987): 59-71.
- Ergut, Ferdan. *II. Meşrutiyet'i Yeniden Düşünmek*. İstanbul : Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2010.
- Erhan, Çağrı. «Lozan'ın Genel Çerçevesi.» 80. *Yılında 2003 Penceresinden Lozan Sempozyumu*. Ankara: TTK Yayınları, 2005.
- Eroğlu, Hamza. «İsmet İnönü ve I. ve II. İnönü Muharebelerinin İçerde ve Dışarda Etkileri.» *Atatürk Araştırma Merkezi, Dergisi* II, no. 4 (Kasım 1985).
- . *Türk inkılâp tarihi*. Ankara: Savaş Yayınları, 1990.
- Eyyüpoğlu, İsmail. *Mudanya Mütarekesi (Yapılan Teklifler, Görüşmeler Alınan kararlar)*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum: Atatürk Üniv. AİTE, 1998.
- Fivos, Grigoriadis. *Çağdaş Yunanistan Tarihi 1909-1940*. Cilt II. Atina: Kendrinos Yayınları, 1971.
- François, Georgeon, (Çev:Ali Bertay). *Sultan Abdülhamit*, . İstanbul: Homer Kitapevi, 2003.
- Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Başkanlığı. *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi, Osmanlı İmparatorluğunun Siyasî ve Askerî Hazırlıkları ve Harbe Girişi*. Cilt 1. Ankara: ATESE Yayınları, 1970.
- Gökalp, Ziya. *Türkçülüğün Esasları*. İstanbul : MEB Yayınları, 1990.
- Görgülü, İsmet. *Türk istiklal harbi*. İstanbul: Kastaş, 1999.
- Göztepe, Tarık Mümtaz. *Osmanoğullarının Son Padişahı Vahdeddin Mütareke Gayyasında*. İstanbul, 1969.
- Grasyany, Rodolfo. *Mektebetü'l-Endelus*. Çeviren Sâlim İbrahim bin Âmir. Bingazi, 1980.
- Gül, Abdullah Remzi. *Osmanlının Yemen Macerası: Yemen-Asir-Hicaz*. 2009.
- Güler, Ali. *Askeri Öğrenci Mustafa Kemal'in Notlar*. Proje, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 2000.
- Gündüz, Asım. *Hatıralarım*. İstanbul: Kervan yay., 1973.
- Güneş, Günver. «İzmir'in işgali ve Aydın'daki yankıları.» *Askeri Tarih Araştırmalar Dergisi*, no. 9 (2007).
- Gürer, Cevad Abbas. *Tarihi Güne Bir Bakış*. Cilt IX. Ankara: Ülkü, 1937.
- Hablemitoğlu, Necip. *Köstebek*. Ankara: Pozitif Yayıncılık, 2002.
- Hale, William. *Türkiyede Ordu ve Siyaset 1789'dan günümüze*, Çev. Ahmet Fethi. İstanbul: Hil Yayınları, 1994.
- Hanioğlu, M. Şükrü. *Kendi Mektuplarında Enver Paşa*. İstanbul: Der Yayınları, 1989.
- Helmreich, Paul C. *Sevr Entrikaları*. Çeviren Şerif Erol. İstanbul: Sabah Kitapları, 1996.
- Himmetoğlu, Hüsnü. *Kurtuluş Savaşı'nda İstanbul ve Yardımları*. İstanbul, 1975.
- İbrahim, Yusuf. *Umar el-Muhtar Mukâtilen ve Şehîden*. Beyrut: Daru'l-Urveti'l-Vesekî Matbaatu Daru Huneyn, 1984.
- İğdemir, Uluğ. «Birinci Dünya Savaşı'nda Mustafa Kemal'le Mareşal Falkenhein Arasında Çıkan Anlaşmazlığa Dair Bazı Belgeler.» *Belleten XXXIII*, 1969: 505-515.

—. *Mustafa Kemal`im Yaşamı*. Cilt 1. Ankara, 1988.

İlgar, İhsan. «Resneli Niyazi Bey`in Ölümü.» *Hayat Tarih Mecmuası* 2, no. 7 (1973).

İnal, Mahmut Kemal. *Son Sadrazamlar*. VIII cilt. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1965.

İnan, Yusuf Ziya. *Jön Türklerden İttihat ve Terakki Cemiyetine*. İstanbul: Bayramşık Yayınevi, 1978.

İnönü, İsmet. *İstiklal Savaşı ve Lozan*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2014.

—. *Hatıralar*. Ankara: Bilgi Yayınevi, 2006.

—. *İsmet İnönü`nün Hatıraları, Genç Subaylık Yıllarım (1984-1918)*. Ankara: Yeni-gün Haber Ajansı Yay., 1997.

İstanbul Basını. 10 11 1918.

İz, Mahir. *Yılların İzi*. İstanbul : Kitabevi Yayınları, 2000.

Jaeschke, Gotthard. *Kurtuluş Savaşı ile İlgili İngiliz Belgeleri*. Ankara: T. İş Bankası Yayınları, 1989.

—. *Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi Mondros'tan Mudanya'ya Kadar (30 Ekim 1918–11 Ekim 1922)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1989.

Karabekir, Kazım. *İstiklal Harbimiz*. İstanbul: Türkiye Yayınevi, 2016.

Karacan, Ali Naci. *Lozan*. İstanbul: Milliyet yay., 1971.

Karal, Enver Ziya. «İsmet İnönü`nün 1.Ölüm Yıldönümü Anma Töreni Konuşması.» *Belleten*, no. 153 Ayrı Basım. (Ocak 1975).

—. *Osmanlı Tarihi, C:IX*. Ankara: TTK Yayınları, 1999.

Karaosmanoğlu, Yakup Kadri. *Küçük Neron`, İzmir'den Bursa'ya*. İstanbul: Atlas Kitabevi, tarih yok.

—. *Vatan Yolunda*. İstanbul: İletişim yay., 1999.

Karpat, Kemal H. *Osmanlı'dan Günümüze Asker ve Siyaset*. İstanbul: Timaş Yayınları, 2010.

Karpat, Kemal. *Osmanlı`da Değişim Modernleşme ve Uluslaşma*. Çeviren Dilek Özdemir. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2006.

—. *Türk Demokrasi Tarihi*. İstanbul : Afa Yayıncılık, 1996.

Kayra, Cahit. *Serv Dosyası*. İstanbul: Buket Yayınları, 2004.

Kinros, Lord. *Atatürk, Bir Milletten Yeniden Doğuşu*. İstanbul: Altın Kitaplar, 1994.

—. *İmparatorluğunun Yükselişi ve Çöküşü*. İstanbul: Altın Kitaplar, tarih yok.

Köylü, Murat. *İnkılap Tarihi*. Ankara: Kripto Yayınları, 2013.

—. *Küllerinden Doğan Şehir İzmir 1922*. Ankara: Kripto Yayınları, 2010.

—. *Nutuk`u Anlamak*. İstanbul: Hiper Yayın, 2019.

—. *Türk Siyasi Tarihi (1789-1980)*. Ankara: Kripto Yayınları, 2017.

Kumandan İstanbul: Tanin Gazetesi, (14 Şubat 1911).

Kutay, Cemal. *Osmanlıdan Cumhuriyete Yüzyılımızda Bir İnsanımız, Hüseyin Rauf Orbay, Cilt:1* . İstanbul: Kazancı Matbaacılık, 1992.

- . *Yazılmamış tarihimiz*. İstanbul: Aksoy Yayıncılık, 1999.
- Kutlay, Naci. *İttihat Terakki ve Kürtler*. Ankara: Dipnot Yayınları, 2010.
- Kutlu, A. Tekin. *II. Abdülhamit, Kızıl Sultan mı, Ulu Hakan mı?* İstanbul: Nokta Kitap, 2007.
- Küçük, Cevdet. «II. Abdülhamit'in Dış Politikası.» *Osmanlı Devleti'nin 700. Kuruluş Yılı dönümünde Sultan Abdülhamit Dönemi Panel (II)*. İstanbul: Bilge Yayınları, 1999. 123-124.
- Kürkçüoğlu, Ömer. *Osmanlı Devleti'ne Karşı Arap Bağımsızlık Hareketi 1908-1918*. Ankara: A.Ü.S.B.F. Yayınları, 1982.
- Lewis, Bernard. *The Emergancy of Modern Turkey*. New York: Oxford University Press, 2002.
- Mansfield, Peter. *Ortadoğu Tarihi*. Çeviren Ümit Hüsrev Yolsal. İstanbul: Say Yay., 2012.
- Mardin, Şerif. *Türk Modernleşmesi*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2009.
- Meray, Seha L. *Lozan Barış Konferansı: Tutanaklar-Belgeler*. Cilt I. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1993.
- Meydan, Sinan. *Atatürk İle Allah Arasında*. 4. İstanbul: İnkılap Kitabevi, 2010.
- Mim Kemal Öke, Lütfullah Kahraman. *Adı Yemen'dir*. İstanbul: Ufuk Kitapları, 2002.
- Montrsqieu. *Kanunların Ruhu Üzerine*, . İstanbul: T. İş Bankası Kültür Yayınları, 2017.
- Mumcu, Uğur. *Rabıta*. Ankara: Gazi Kitapevi, 1993.
- Murad, Mehmed. *Tarih-i Umumi*, C.6. İstanbul, 1890.
- Mustafa Keskin, Abdullah Yuvalı, A.Öztürk, ve M. Ekincikli. *Türk inkılâbı ve Türkiye Cumhuriyeti tarihi*. Kayseri: Ufuk Yayınları, 1995.
- Nadi, Yunus. *Mustafa Kemal Paşa Samsun'da*. Ankara: Mustafa Kemal Kütüphanesi, 1955.
- Okyar, Fethi. *Üç Devirde Bir Adam*. Düzenleyen Cemal Kutay. İstanbul: Tercüman Yayınları, 1980.
- Oran, Baskın. *Türk Dış PolitikasıKurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, 1919-1980*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2003.
- Orbay, Rauf. *Cehennem değirmeni*. Cilt 1. İstanbul: Emre Yayınları, 1993.
- . *Yakın Tarihimiz (Hatıralar)*. Cilt III. 1962.
- Orhonlu, Cengiz. «Türkiye Cumhuriyeti Tarih.» *Türk Dünyası El Kitabı*, 1992: 505-519.
- Ortaç, Yusuf Ziya. *İsmet İnönü*. Ankara, 1950.
- Özakman, Turgut. *Diriliş, Çanakkale 1915*. Ankara: Bilgi Yayınları, 2008.
- . *Şu Çılgın Türkler*. Ankara: Bilgi Yayınevi, 2007.
- Özalp, Kazım. *Millî Mücadele (1919-1922)*. Cilt I. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1998.
- Özcan, Azmi. *Osmanlılar ve Hilafet. Osmanlı*. 7 cilt. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 1999.
- Özkaya, Yücel. *Türk İstiklal Savaşı ve cumhuriyet tarihi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Yayınları, 1981.

- Özselçuk, Nusret. «Yunan Kaynaklarına Göre Sakarya Muharebesi.» *Silahlı Kuvvetler Dergisi*, 106, no. 311 (1987).
- Özsoy, Osman. *Saltanattan cumhuriyete Kurtuluş Savaşı. (1918-1923)*. İstanbul: Timaş, 2007.
- Öztuna, Yılmaz. *Tarih sohbetleri*. Cilt 1. İstanbul: Ötüken Yayınları, 1998.
- Öztürk, Kâzım. *Türk Parlamento Tarihi TBMM- II. Dönem*. Cilt I. Ankara: TBMM Vakfı Yayınları, 1993.
- Pallis, Alexander Anastasios. *Yunanlıların Anadolu Macerası*. Çeviren Orhan Azizoğlu. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1997.
- Papoulas, Anastasios. *General Papoulas'ın Hatıratı*. İstanbul: Yeni İstanbul Yayınları, 1969.
- Paşa, Cemal. *Hatıralar*. Düzenleyen Alpay Kabacalı. İstanbul: İş Bankası Yay., 2015.
- Paşa, Hafız Hakkı. *Bozgun*. İstanbul: Tercüman Yayınları, ty.
- Petrosyan, Yuriy Asatovic. *Sovyet Gözüyle Jön Türkler*. Ankara: Bilgi Yayınevi, 1974.
- Polat, Hasan Ali. «Mondros Mütarekesi'ni müteakip, işgallere karşı Marmara ahalisinin tepkisi.» *Uluslar Arası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, no. 9 (Şubat 2007): 478-488.
- Polat, Hasan Ali. «Mondros Mütarekesi'ni müteakip, işgallere karşı Marmara ahalisinin tepkisi.» *Uluslar Arası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, no. 9 (2007): 484-494.
- Ramsour, Ernest E. *Genç Türkler ve İttihat ve Terakki: 1908 İhtilalinin Hazırlık Dönemi*. İstanbul: Etkin yayınları, 2009.
- Rewlinson, Sir Alfred. *Adventures in the Near East*. London: Andrew Melrose, 1923.
- Riyâd, Zâhir. *Şimalu Efrikıyyâ fi'l-Asri'l-Hadîs (Libya, Tûnus, el-Cezâir, el-Mağrib)*. Kahire: Mektebetu'l-Encelû'l-Mısıriyyeh, 1967.
- Ryan, Sir Andrew. *The Last of the Dragomans*. London, 1951.
- Sanders, Liman von. *Türkiye'de Beş Sene*. Çeviren ERUH. İstanbul: Dersaadet Yayınları, 1337.
- Sarıhan, Mehmet Zeki. *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*. Cilt 1. İstanbul, 1982.
- Selek, Sabahattin. *Anadolu ihtilali*. Cilt 2. İstanbul, 1976.
- Selek, Sebahattin. *İsmet İnönü, Hatıralar*. Cilt I. İstanbul: Bilgi Yay., 1985.
- Serpil Açıkalın, Gamze Coşkun, Sedat Laçiner. «Yemen Dosyası.» (USAK) 2012.
- Sharp, A. Jeffery. «Lord Curzon ve 1922-1923 Lozan Konferansı'nda Gizli istihbaratın Kullanımı.» *Lord Curzon ve 1922-1923 Lozan Konferansı'nda Gizli istihbaratın Kullanımı*. İstanbul, 1993.
- Sherrill, Charles. H. *A Year's Embassy to Mustafa Kemal*. New York, 1934.
- Simavi, Lütfi. *Osmanlı Sarayı'nın Son Günleri*. İstanbul: Hürriyet Yayınları, Tarih Yok.
- . *Sultan Mehmed Reşad Hanın ve Halifenin Sarayından Gördüklerim*. İstanbul, 1924.
- Sırma, İhsan Sürreya. *Osmanlı Devleti'nin Yıkılışında yeman İsyanları*. İstanbul: Düşünce Yayıncılık, 1980.
- Sonyel, Salahi R. *Gizli Belgelerde Mustafa Kemal, Vahdettin ve Kurtuluş Savaşı*. Cilt 1. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yay, 2007.
- Sonyel, Salâhi R. *Gizli Belgelerle Lozan Konferansı'nın Perde Arkası*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yay., tarih yok.

- . *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika*. Cilt II. Ankara: TTK Basımevi, 1986.
- Sorgun, Taylan. *Mütareke Dönemi ve Bekirağa Bölüğü*. İstanbul: Kamer Yayınları, 1998.
- . *Mütareke Dönemi ve Bekirağa Bölüğü*. İstanbul: Kamer Yayınları, 1998.
- Soy, Bayram. «Arap Milliyetçiliği: Ortaya Çıkışından 1918'e Kadar.» *Bilig; Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, no. 30 (Temmuz 2004): 175-176.
- Spiridonos, G. L. *Savaş ve Özgürlük- Gördüğüm Şekliyle Anadolu Harekatı, Zavra – Afon*. Atina: Vasiliu Yayınları, 1957.
- Stratigos, Ksenofon. *Yunanistan Küçük Asya'da*. Atina: Askeri Basımevi,, 1925.
- Studdard, Luthrub. *Hâdıru'l-Âlemi'l-İslâmî (trc. Accâc Nuveyhid)*. Kahire: Matbaatu İsâ el-Bâbi el-Halebi ve Şurakâihî, h.1352.
- Şamsutdinov, Abdula Mardonoviç. *Türkiye Ulusal Kurtuluş Savaşı Tarihi 1918–1923*. Çeviren Ataol Behramoğlu. İstanbul: Doğan Kitapçılık A.Ş., 1999.
- Şehsuvaroğlu, Bedi. N. «İkinci Meşrutiyet ve Atıf Bey.» *Belleten, C. XXIII*, 1959: S. 90.
- Şelbi, Mahmûd. *Umeru'l-Muhtâr el-Meselu'l-Hâlid li'n-Nidâli'l-Arabî*. Dâru'l-Ma'rifeti li't-Tibâati ve'n-Neşr, 1975.
- Şimşir, Bilal N. *İngiliz Belgelerinde Atatürk (1919-1938)*. Cilt III. Ankara, 1979.
- Tanilli, Server. *Devlet ve Demokrasi Anayasa Hukukuna Giriş*. İstanbul: Say Kitap Pazarlama, 1981.
- TBMM. «Zabıt Ceridesi,» Cilt 3. Ankara: TBMM Matbaası, 1981.
- Tengirşek, Yusuf Kemal. *Vatan Hizmetinde*, . Ankara: Kültür Bakanlığı yay, 1981.
- Tepedenlioğlu, N.Nazif. *İlan-ı Hürriyet ve Sultan II. Abdülhamit Han*. İstanbul: Yeni Çılgır Kitapevi, 1960.
- Times*. 19 11 1918.
- Tokça, A. Galip. *İki Mütareke Arasında Mudanya'nın Tarihi Hatıraları*. İstanbul: Tekinoğlu Mtb., 1959.
- Trikupis, Nikolaos. *General Trikupis'in Hatıraları*. Çeviren Ahmet Angın. İstanbul: Hüsnütabiat Matbaası, 1967.
- Tunaya, Tarık Zafer. *Hürriyetin İlanı*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2004.
- . *Türkiye'de Siyasal Partiler, C. I*. İstanbul : İletişim Yayınları, 2000.
- Turan, Şerafettin. *İsmet İnönü- Yaşamı, Dönemi ve Kişiliği*. Ankara: Bilgi Yayınevi, tarih yok.
- Turan, Şeraffetin. *Türk Devrim Tarihi Çağdaşlık Yolunda Yeni Türkiye (14 Mayıs 1950-27 Mayıs 1960)*. Cilt 4. Kitap (İkinci Bölüm). Ankara: Bilgi Yayınevi, 1999.
- Türkgeldi, Ali. *Mondros ve Mudanya Mütarekeleri Tarihi*. Ankara, 1948.
- Türkmen, Zekeriya. «Atatürk Araştırmaları Merkez Başkanlığı .» *Mustafa Kemal Paşa ve Yıldırım Ordular Grup Komutanlığı*. tarih yok. <http://www.atam.gov.tr/dergi/sayi-47/mustafa-kemal-pasa-ve-yildirim-ordulari-grup-komutanligi> (12 04, 2018 tarihinde erişilmiştir).
- Türkmen, Zekeriya. *Sultan II. Abdülhamid Döneminde Mekteb-i Harbiye-i Şahane*. Bildiri, İstanbul: Beykent Üniversitesi, tarih yok.

- Uçarol, Rıfat. *Siyasi Tarih*. İstanbul: Filiz Kitabevi, 1985.
- Uğurlu, Nurer. *Resneli Niyazi Hatıratı*. İstanbul: Örgün yayını, 2003.
- . *Yemen; Savaşanlar Anlatıyor*. İstanbul: Örgün Yayınevi, 2007.
- Ulubelen, Erol. *İngiliz Gizli Belgelerinde Türkiye*. İstanbul, 2009.
- Us, Mehmet Asım. *Gördüklerim, Duyduklarım, Duygularım*. İstanbul, 1964.
- . *Yunan Ordusu'nun ve Hükümeti'nin Sorumluluğu*, İzmir'den Bursa'ya. İstanbul: Atlas Kitabevi, tarih yok.
- Üçüncü, Uğur. «Birinci Dünya Savaşı'nda Mustafa Kemal Paşa'nın Osmanlı Ordusu'ndaki Alman Subaylarına Bakışı.» *OTAM*, no. 39 (Bahar 2016): 241-267.
- Ünaydın, Ruşen Eşref. *Özleyiş*. İstanbul: Yeni Gün Haber Ajansı, 1998.
- Vandemir, Baki. *Türk İstiklal Savaşı'nda Sakarya'dan Mudanya'ya*. Ankara: Genelkurmay Basımevi, 2006.
- Villalta, George Blanco. *Atatürk*. Ankara, 1982.
- Wolf, Klaus. *Gelibolu 1915, Birinci Dünya Harbi'nde Alman-Türk Askeri İttifakı*. Çeviren Eşref Bengi Özbilen. İstanbul: İş Bankası Yay., 2014.
- Yalçın, Soner. *Efendi Beyaz Türklerin Büyük Sırrı*. İstanbul: Doğan Kitap, 2004.
- Yerasimos, Stefanos. *Az Gelişmişlik Sürecinde Türkiye, C:2*. İstanbul: Belge Yay., 2001.
- YGBBAT, Yunan Genelkurmay Başkanlığı Beynelminel Askeri Tarih. *1919-1922 Küçük Asya Seferinin Özetlenmiş Tarihi (Basılmamış mûsvedde eser)*. Atina: Askerî Tarih İdaresi Yayını, 1967.

